९

मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः। इन्द्रः। गायत्री।

इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः। महाँ अभिष्टिरोजसा॥ १ ॥००९ ॥०१

इन्द्र। एहि- आगच्छ। विश्वेभिः- सर्वैः। सोमपर्वभिः- रसैः। प्रभूतात्। अन्धसः- अन्नात्। मत्सि- प्रहृष्टो भव। ओजसा- बलेन तेजसा वा। महान्- महात्मा। अभिष्टिः- वृत्राणां अभिभविता ॥१॥

एमेनं सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने। चक्रिं विश्वानि चक्रये॥ १ ॥००९ ॥०२

सुते- निष्पन्ने रसे। मन्दिम्- इन्द्रयोगाय मोदयुक्तम्। विश्वानि चक्रिम्- इन्द्रयोगाय सर्वाणि कर्माणि कुर्वन्तम्। एनम्- इमं रसम्। मन्दिने- सोमयोगार्थं मोदयुक्ताय। विश्वानि चक्रये- सोमयोगाय सर्वाणि कर्माणि कुर्वते। सृजत। परस्परतपःफलायितपरस्परौ सोमेन्द्रावित्यर्थः ॥२॥

मत्स्वा सुशिप्र मन्दिभि स्तोमेभिर्विश्वचर्षणे। सचैषु सवनेष्वा॥ १ ॥००९ ॥०३

सुशिप्र- शोभननासिक। शिप्रशब्दस्य नासिकार्थो यास्केन प्रोक्तः। प्राणो नासिकासंबद्ध इति कारणात् शोभनप्राणेति ध्वनिः। विश्वचर्षणे- विश्वेषां मनुष्याणां प्रतिरूप। रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूवेति श्रुतेः। मन्दिभिः- रसैरानन्दकरैः। मत्स्व- तुष्टो भव। स्तोमेभिः- मन्त्रैः। एषु सवनेषु- सोमाभिषवेष्वित्यर्थः। रसनिष्पत्ताविति भावः। संभजनसहितरससमर्पणकर्मसु। वनं संभजनम्। वन संभक्तौ। सवनं संभजनसहितं रससमर्पणम्। सचा- द्योतनशक्तिभिः सह। आ- आगच्छ ॥३॥

असृग्रमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदहासत। अजोषा वृषभं पतिम्॥ १ ॥००९ ॥०४

इन्द्र। ते- त्वदीयान्। गिरः- मन्त्रान्। असृग्रम्- असृजम्। ते मन्त्राः। वृषभम्- वर्षकम्। पतिम्- पालकम्। त्वां प्रति- भवन्तं प्रति। उदहासत- उद्गत्य प्राप्तवन्तः। तान्। अजोषाः- त्वमपि सेवितवान्॥४॥

सं चोदय चित्रमर्वाग्राध इन्द्र वरेण्यम्। असदित्ते विभु प्रभु॥ १॥००९॥०५

इन्द्र। विभु- विशेषेण भूतम्। प्रभु- प्रकर्षेण भूतम्। ते। चित्रम्- विचित्रम्। वरेण्यम्- उत्तमम्। राधः- तेजः। असदित्- अस्त्येव। तत्। अर्वाक्- अस्मान् प्रति। सं चोदय- सम्यक् प्रेरय। चुद प्रेरणे॥५॥

अस्मान्सु तत्र चोदयेन्द्र राये रभस्वतः। तुविद्युम्न यशस्वतः॥ १॥००९॥०६

तुविद्युम्न- तुवि बहु। बहुद्योतनशक्तिसंपन्न। तत्र। यशस्वतः- साधूनां मध्ये कीर्तिसंपन्नस्य। रभस्वतः- आत्मावरणभेदने उद्योगसंपन्नस्य। राये- उद्योगाख्यसंपदि। अस्मान्- नः। सु चोदय॥६॥

सं गोमदिन्द्र वाजवदस्मे पृथु श्रवो बृहत्। विश्वायुर्धेह्यक्षितम्॥ १॥००९॥०७

इन्द्र। अस्मे- अस्मदर्थम्। वाजवत्- बलवत्। पृथु- परिमाणेनाधिकम्। अक्षितम्- अक्षीणम्। विश्वायुः- पूर्णजीवनम्। धेहि- धारय। गोमत् - ज्ञानसंपन्नम्। बृहत्- गुणैरधिकम्। अक्षितम्- अक्षीणम्। श्रवः- इन्द्रियातीतपरमव्योमस्थमन्त्रानुभवम्। धेहि॥७॥

अस्मे धेहि श्रवो बृहद्युम्नं सहस्रसातमम्। इन्द्र ता रथिनीरिषः॥ १॥००९॥०८

अस्मे- अस्मदर्थम्। बृहत्- महत्। द्युम्नम्- ज्योतिर्मयम्। सहस्रसातमम्- बहुदानोपेतम्। षणु दाने। श्रवः- चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणशक्तिम्। धेहि- धारय। इन्द्र। ता रथिनीः-

तत्प्रापकयोग्यसाधनभूतोपासनस्य प्रतीको रथः। तदुपेताः। इषः- इच्छाः। इष इच्छायाम्। अस्मदर्थं धेहि ॥८॥

वसोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्भिर्गृणन्त ऋग्मियम्। होम गन्तारमूतये॥ १ ॥००९ ॥०९

वसोः- अस्मन्निवासभूतसत्तामात्रस्य तत्त्वस्य। वस निवासे। इयं व्याख्या आगामिमन्त्रभावमधिकृत्य कृता। ऊतये- रक्षायै। वृत्रेभ्यो रक्षार्थम्। गन्तारम्- गच्छन्तमुद्यतमित्यर्थः। वसुपतिम्- सत्पतिम्। सत्पालकमित्यर्थः। ऋग्मियम्- ऋचो मिमीते इति ऋग्मीः। तं ऋग्मियम्। मा माने शब्दे च। गीर्भिः- मन्त्रैः। गृणन्तः- स्तुवन्तः। होम- आह्वयामः ॥९॥

सुतेसुते न्योकसे बृहद्बृहत एदरिः। इन्द्राय शूषमर्चति॥ १ ॥००९ ॥१०

सुतेसुते- प्रतिरसनिष्पत्ति। बृहते- महते। इन्द्राय। अरिः- सन्तमात्मानं प्रति गन्ता। ऋ गतौ। न्योकसे- ओको निवासः। नियतनिवासायेत्यर्थः। अस्मन्मनोभावनानां नियतनिवासभूतः आधारभूतः आत्मा। तदर्थम्। बृहत्- महत्। शूषम्- बलम्। अर्चति- उपास्ते। इन्द्र एव बलाधिदेवता। तस्मादिन्द्रवृद्ध्यर्थं बलोपासनमुपपन्नमेव ॥१०॥